

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE GELİŞİM

Editör: Eda KARGI

**Berrin AKMAN
Gözde ERTÜRK
Ayşegül DENİZ
İbrahim DÖNMEZER
Hülya Gülay OGELMAN
Meharet VEZİROĞLU**

2. BASKI



Editör: Yrd. Doç. Dr. Eda KARGI

Erken Çocukluk Döneminde Gelişim

ISBN: 978-605-364-093-6

Kitapta yer alan bölümlerin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2016, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları

Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti'ye aittir.

Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı, mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

1. Baskı: Eylül 2012, Ankara

2. Baskı: Şubat 2016, Ankara

Yayın-Proje: Didem Kestek

Dizgi-Grafik Tasarım: Didem Kestek

Kapak Tasarımı: Gürsel Avcı

Baskı: Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj

Sanayi Tic. Ltd. Şti.

Büyük Sanayi 1. Cadde 95/1

İskitler/ANKARA

Tel: 0312-3411020

Yayıncı Sertifika No: 14749

Matbaa Sertifika No: 26062

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

EDITÖRÜN ÖNSÖZÜ

Okul öncesi eğitimde, bugün en büyük sıkıntılarımızdan biri, eğitim ve gelişim psikolojisi kuramlarının, anaokulu ortamındaki uygulamalarla bütünleştirilerek, kullanışlı bilgilere dönüştürülmesinde yaşadığımız zorluklardır. Çoğunlukla kuramları açıklayan kitaplarda, okul ortamında uygulanabilir günlük yaşamdan örnekleri birleştirebilecek açıklamalara fazla yer verilmez. Öğretmenler de anaokulunda çocukların öğrenmelerini ve gelişimlerini etkin bir şekilde destekleyecekleri kullanışlı bilgileri kuramlara dayandırma, kuramlarla ilişkilendirme gücünü çekerler. Bu kitabın planlanma sürecinde, bu sıkıntı göz önünde bulundurularak, öğretmenler, araştırmacılar ve anne babalar için, kuramsal bilginin uygulamaya aktarımını etkinleştirmek hedeflenmiştir. Bu sayede kitabın, yaşamın erken döneminde, çocuğun gelişimini anlamak, izlemek ve çocuğun öğrenmesini etkin kılmak adına yararlı olacağı düşünülmüştür.

Çocuklar bize doğanın armağanlarıdır. Her biri kar taneleri kadar, parmak izleri kadar biriciktirler... Birbirlerinden alabildiğine farklı özelliklerle donanmışlardır. Gerçek eğitim, doğru eğitim, nitelikli eğitim, onların yeteneklerini, farklılıklarını, en çok da cesaretlerini teşvik etmeli, gelişimlerine uygun olmalıdır. Geleceğin dünyasında, bugünün yetişkinleri olarak sanat istiyorsak, demokrasi istiyorsak, felsefe istiyorsak, aynılaştığımız değil, farklılaşmış toplumlar, küresel ve yerel değerleri özünü harmanlamış insanca yaşanır bilgi toplumları yaratmak istiyorsak, doğanın mucizesine, doğasına yakışır bir eğitimle destek olmak zorundayız. Gerek yaşamda, gerek çocuk eğitimi biliminde, gerekse de bu kitabın alana kazandırılması aşamalarında bana ilham veren, canımdan can olan Sarp'a; Yağız'a, Yiğit'e, Beril ve Zeynep'e, Doğa'ya, İlkcan, İzem ve İzgi'ye, Ece'ye, Alperen'e, Ada Duru'ya, Ata ve Ege' ye, Emre Can'a, Pembey'e, Arda'ya, Deniz'e, Mehmet Eren'e, Begüm'e, Mehmet Doğu'ya, doğmuş ve doğacak bütün çocuklara yaşamıma dokundukları ve yaşamlarına dokunmama izin verdikleri için teşekkür borçluyum. Bu kitap onların "çocuk akıllarına" armağan olsun..., Kitabın yazarları, kitabın basımına emek veren Pegem Akademi Yayıncılık ve kitabın okuyucuları, bütün çocuklar *rüzgarla koşsun* istiyor.

Eda Kargı

Lefkoşa, 2016

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

1. Bölüm- “Kültürel Tarihsel Kuram Çerçevesinde” Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Öğrenme Deneyimi

Yrd. Doç. Dr. Eda Kargı

Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi

2. Bölüm - Erken Çocukluk Döneminde Fiziksel Gelişim

Araş. Gör. Mefharet Veziroğlu

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi

3. Bölüm - Ahlak Gelişimi

Prof. Dr. Berrin Akman, Yrd. Doç. Dr. Ayşegül Deniz

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Gözde Ertürk

Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakültesi

4. Bölüm - Okul Öncesi Dönemde Sosyal Gelişim

Doç. Dr. Hülya GÜLAY OGELMAN

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi

5. Bölüm - Çocukluk ve Ergenlik Döneminde Görülen Bazı Gelişim Özellikleri Ya Da Sorunları Ve Çözüm Önerileri

Prof. Dr. İbrahim Dönmezer

Emekli Öğretim Üyesi

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRÜN ÖNSÖZÜ.....	iii
----------------------	-----

1. BÖLÜM

“KÜLTÜREL TARİHSEL KURAM ÇERÇEVESİNDE” ERKEN ÇOCUKLUKTA BİLİŞSEL GELİŞİM VE ÖĞRENME DENEYİMİ

Vygotsky Yönteminde Bazı Kavramlar	2
Basit Psikolojik İşlevler.....	2
İleri Psikolojik İşlevler	2
Ben Merkezci Konuşma	3
İskele Kurma	3
Öz-Düzenleme	4
İçsel Konuşma.....	5
Bilginin Yapılandırılması.....	8
Toplumsal Bağlam Düşünceyi Nasıl Etkiliyor?	8
Öğrenme ve Gelişim Arasındaki İlişki	9
Dilin Gelişime Etkisi	10
Vygotsky'nin Yöntemi Anaokulunda: Okul Öncesi Yıllar ve Vygotsky Uygulamaları.....	11
Çocuğun Gelişiminden Bazı Kilometre Taşları.....	14
Kaynaklar.....	15

2. BÖLÜM

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE FİZİKSEL GELİŞİM

Çocuk Gelişiminin Genetik Temelleri.....	17
Doğum Öncesi Gelişim	17
Genler ve Kromozomlar.....	17
Doğum Öncesi Dönemin Evreleri	18
Doğum Öncesi Dönemdeki Gelişimi Etkileyen Etmenler	22
Bebeklik Döneminde Gelişim (0-2 Yaş).....	25
Erken Çocukluk Döneminde Gelişim (2-6 Yaş)	29
Kaynaklar.....	32

3. BÖLÜM

AHLAK GELİŞİMİ

Ahlak Gelişimi Kuramları.....	34
Psikanalitik Kuramın Ahlak Yaklaşımı	34
Davranışçı Kuramın Ahlak Yaklaşımı.....	34
Sosyal Öğrenme Kuramının Ahlak Yaklaşımı.....	35
Bilişsel Kuramın Ahlak Yaklaşımı.....	35
Piaget'in Ahlak Gelişimi Kuramı	36
Lawrence Kohlberg'in Ahlak Gelişimi Kuramı	38
Kohlberg'in Ahlak Gelişimi Kuramının Düzeyleri.....	43
Kohlberg ve Piaget' in Ahlak Gelişimi Kuramlarının Karşılaştırılması .	44
Kaynaklar.....	45

4. BÖLÜM

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE SOSYAL GELİŞİM

Sosyal Gelişim Nedir?	47
Sosyal Gelişim Kuramları.....	48
Sosyal Gelişimle İlgili Kavramlar	60
Sosyalleşme	60
Sosyal Yeterlilik.....	61
Sosyal Beceriler	62
Okul Öncesi Dönemde Sosyal Gelişimi Etkileyen Unsurlar	63
Aile.....	63
1. Yetkici tutum	64
2. Otoriter tutum.....	64
3. Aşırı hoşgörülü tutum.....	64
4. İlgisiz-kayıtsız tutum.....	65
5. Aşırı koruyucu tutum.....	65
6. Mükemmeliyetçi tutum	65
7. Reddeden dışlayan tutum	66
8. Dengesiz-kararsız tutum.....	66

Kardeşler.....	66
Akranlar	67
Cinsiyet.....	68
Çocuğun Engelli Olup Olmaması	69
Yaş	69
Spor ve Spor Faaliyetleri.....	69
Kitle İletişim Araçları.....	70
Televizyon	70
Bilgisayar	71
Okul Öncesi Eğitim Kurumları	72
Kültür	72
0-6 Yaş Arasında Sosyal Gelişim	74
0-1 Yaşta Sosyal Gelişim.....	75
2 Yaşta Sosyal Gelişim	77
3 Yaşta Sosyal Gelişim	78
4 Yaşta Sosyal Gelişim	79
5 Yaşta Sosyal Gelişim	80
6 Yaşta Sosyal Gelişim	81
Sosyal Gelişimi Desteklemek İçin Öğretmen ve Anne-Babalara Öneriler	81
Öğretmenlere Öneriler	81
Anne Babalara Öneriler	82
Kaynaklar.....	83

5. BÖLÜM

ÇOCUKLUK VE ERGENLİK DÖNEMİNDE GÖRÜLEN BAZI GELİŞİM ÖZELLİKLERİ YA DA SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Çocukluk ve Ergenlik Döneminde Görülen Bazı Gelişim Özelliklerinin ya da Gelişim Sorunlarının Nedenleri	90
Çocuğun Deneyimsiz Olması.....	90
Ana-Baba İle Çocuk Arasındaki İlişkiler	91
Aile Ortamı (Atmosferi)	92
Çocukluk Döneminde Görülen Bazı Gelişim Özellikleri ya da Sorunları	92
Her Çocuk Eşsiz Bir Varlıktır	92
Her Çocuğun Güven Ortamına ve Özgüvene Gereksinimi Vardır	93
Her Çocuk Kendi Çevresini Keşfetmek İster	94
Her Çocuğun Bağımsız Bir Kişilik Geliştirme Hakkı Vardır	95
Özerkleşmenin Gerektiği Koşullar	96
Her Çocuk Duygularını Açıklama İhtiyacı Duyar.....	99
Yaşamın İlk Yılları Kritik Bir Evredir	99
Her Çocuğun Kendi Cinsiyetine Uygun Bir Cinsel Kimlik Geliştirme Hakkı Vardır	100
Cinsiyet Farklılıklarının Nedenleri	101
Cinsel Kimliğin Oluşması	101
Cinsel Kimliğin Kazanılmasını Güçleştiren Nedenler	102
Kaynaklar.....	104

1. BÖLÜM

“KÜLTÜREL TARİHSEL KURAM ÇERÇEVESİNDE” ERKEN ÇOCUKLUKTA BİLİŞSEL GELİŞİM VE ÖĞRENME DENEYİMİ

Yrd. Doç. Dr. Eda KARGI

*Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Okul Öncesi Eğitimi Bölümü*

Çocuk gelişimi öğrenimi gören öğrenciler için gözlem yapmanın ve çocuklarla çalışmanın, örneğin fizik ya da kimya öğrencileri için bir laboratuvar deneyi yapmak kadar önemli olduğuna inanıyorum. David Elkind

Vygotsky'nin kültürel-tarihsel gelişim kuramı genel olarak, bilişsel gelişimde toplumsal bağlamın etkilerinden bahsetmektedir. Vygotsky, gelişimin bağlı olduğu toplumsal ve kültürel dokunun da önemli olduğunu belirtmiştir. Yüksek psikolojik işlevler, kültürel aktarma araçları, bireyin içinde yaşadığı kültürel olarak yapılanmış toplumsal ve fiziksel çevrenin karşılıklı etkileşimleri sayesinde olur (Vygotsky, 1978).

Bilişsel gelişim, algı, problem çözme, akıl yürütme gibi bilişsel süreçlerin, zaman içindeki ilerlemeleridir. Vygotsky'ye göre çocuğun düşüncesi, onun kendinden daha deneyimli daha bilgili bireylerle olan etkileşimlerinin ürünüdür. Çocuk, öğrenmeye yönelik içsel bir beceri kapasitesi ile dünyaya gelir. Vygotsky çocuk gelişimini, “kültürel gelişim” olarak tanımlamakta ve kültürün gelişim üzerindeki belirleyici etkisini vurgulamaktadır (Wertsch, 1997). Vygotsky'nin tarihsel yaklaşımı, “herhangi bir olguyu eylem boyunca inceleme” olarak tanımlanır. Çocuk gelişimi ile bağlantılı olarak düşünüldüğünde, bu tarihsel bakış, özellikle konuşma, planlama, oryantasyon ve öz düzenleme gibi karmaşık becerilerin kazanılmasını

açıklayabilmenin ön koşulu olarak görülmektedir. Çocuğa özgü tarih, davranışın insana özgü, biricik yönlerini içermektedir. Biyolojik yasalar -tıpkı genel tarihte olduğu gibi- çocuğun kültürel gelişimini açıklamada tek başına yeterli değildir. Bu nedenle, gelişimin biyolojik ve kültürel yönlerini ayırmak gerekmektedir. Biyolojik süreçler, çocuğun organik büyüme ve olgunlaşma süreçleri ile ilgiliyken, toplumsal ve kültürel süreçler, kültürel davranış biçimlerinde uzmanlaşma ve yeni akıl yürütme yöntemlerini edinme gibi psikolojik işlevlerdeki kültüre bağlı gelişimi yansıtmaktadır (Ahioglu, 2008).

Vygotsky Yönteminde Bazı Kavramlar

Basit Psikolojik İşlevler

Vygotsky (1978) psikolojik gelişmeyi, davranışın, doğuştan, kendiliğinden ve doğal biçimlerinden, gelişim süreci boyunca oluşan dolaylı ya da aracılı, psikolojik işlevlere geçiş olarak tanımlamaktadır. Bu doğrultuda, davranışın doğuştan, kendiliğinden, doğrudan çevreden gelen uyaranlara bağlı olarak beliren doğal biçimleri, basit işlevler olarak tanımlanmaktadır.

İleri Psikolojik İşlevler

Basit psikolojik işlevlere karşılık, davranışın kendi kendine üretilen , aktarılan, yani doğrudan nedenleri olan yapay biçimleri ise ileri psikolojik işlevler olarak tanımlanmaktadır. İleri psikolojik işlevleri ile basit işlevler arasındaki en önemli farklılık, bu işlevlerin çocuk tarafından, onun diğerleri ile etkileşimleri sonucunda oluşturuluyor olması ve daha da önemlisi, basit psikolojik işlevlerin dönüşümüne dayanmasıdır. Bu dönüşümün kültürel bir yönü vardır. Buradaki kültürel özellik, ileri psikolojik işlevlerin toplumsal etkileşimler, deneyimler yoluyla uyarılıyor ve bunlara bağlı olarak düzenleniyor olmalarıdır. Buna göre çocuk, toplumsal deneyimleri ya da etkileşimleri sonucunda elde ettiği bir uyarıyı, aracılı ya da dolaylı araçlar yardımıyla yeniden düzenlemekte, biçimlendirmekte ve içselleştirmektedir. Kültürel tarihsel gelişim kuramının iki temel yasası vardır. Bunlardan ilki, çocuğun gelişiminde bütün ileri psikolojik işlevler ilk olarak toplumsal bağlamda ve daha sonra da psikolojik bağlamda belirir. İkinci yasa ise, bütün ileri psikolojik işlevler, çocukta, önce kişilerarası bir özellik olarak, sonra da bireye özgü olarak görünür. (Vygotsky, 1978)

Ben Merkezci Konuşma

Vygotsky, çocukta benmerkezci konuşma ve eylem arasındaki ilişkinin, gelişim sürecinde karmaşık bir değişim gösterdiğini belirtmektedir. Gelişimin erken dönemlerinde benmerkezci konuşma, eylem için başlangıç ya da eylem için bir dönüm noktasını simgelerken, gelişimin ilerleyen evrelerinde, etkinliğin ortalarına ve sonra da etkinliğin sonuna kaymaktadır. Etkinliğin sonunda benmerkezci konuşma, yönlendirici ve tasarlayıcı bir işlev kazanarak çocuğun yaptıklarını “amaçlı davranış” düzeyine yükseltmektedir. Vygotsky (1985) bu durumu, çocuğun yaptığı resimlere isim vermekte izlediği gelişimle örneklendirmektedir: “Küçük bir çocuk önce resmi çizer, çizdiğinin ne olduğuna sonra karar verir; biraz daha büyüyünce, resim yaparken adını koyar; sonunda ise, ne çizeceğine önceden karar vermeye başlar”.

İskele Kurma

İskele kurma (scaffolding) kavramı, çocukların öğrenmesini ve gelişimini desteklemede yetişkin ya da daha yetkin akranların rolünü tanımlayıcı ve açıklayıcı bir metafor olarak kullanılmaktadır. Ancak metaforik doğası nedeniyle, öğretim sürecinin nasıl olması gerektiği ile ilgili tam olarak açık ve kesin ipuçları vermemektedir (Stone, 1998). Bununla birlikte yetişkin ile çocuk arasındaki etkileşime ilişkin bir anlayış sunmaktadır. İskele kurma (scaffolding) kavramı, çocukların öğrenmesini ve gelişimini desteklemede yetişkin ya da daha yetkin akranların rolünü tanımlayıcı ve açıklayıcı bir metafor olarak kullanılmaktadır. Ancak metaforik doğası nedeniyle, öğretim sürecinin nasıl olması gerektiği ile ilgili tam olarak açık ve kesin ipuçları vermemektedir (Stone, 1998). Bununla birlikte yetişkin ile çocuk arasındaki etkileşime ilişkin bir anlayış sunmaktadır. Yakın gelişim alanı ile iskele kurma arasındaki ilişkiyi açıklarken, yakın gelişim alanının potansiyel gelişim özelliklerinin ortaya çıkmasını sağlayan “sorumluluğu paylaşma” yönünün, iskele kurma kavramının en önemli özelliği olduğunu belirtmektedir. Burada vurgulanmak istenen, öğrenme ve gelişimde toplumsal etkileşimler ve bu etkileşimlerin karşılıklılığı içeren doğasıdır. Toplumsal etkileşimler ve karşılıklık, çocuğun potansiyel gelişim düzeyine ulaşmasını sağlayan temel itici ilkelere olarak işlev görmektedir ve bu durum “iskele kurma” kavramının da temelini oluşturmaktadır. Çünkü iskele kurma metaforu, temelde çocuğun varolan gelişim düzeyi ile çözemediği problem durumları ile karşılaşması sırasında yaşadığı bilişsel zorlanmanın, yetkin bir başka kişi tarafından kontrollü bir biçimde sunulması fikrine dayanmaktadır. İskele kurma sürecinin en önemli bileşeni, süreç boyunca çocuğu yakın gelişim alanı içerisinde tutmaktır. Bunu gerçekleştirmek için

yetişkinin öncelikle, hem görevi hem çevreyi çocuğun var olan gelişim düzeyine (gerçek gelişim düzeyi) göre düzenlemesi ya da yapılandırması gerekmektedir. Bu süreç, sözel olmayan yollarla olabileceği gibi açıkça da olabilir. Buna göre yetişkin etkileşimde görevle bağlantılı ipuçlarını belirleyerek ya da seçerek çocuğa verir. Ayrıca görevin yerine getirilmesi ile ilgili kurallar da görev öncesinde yetişkin tarafından belirlenebilir. Böylelikle çocuğun gerçek gelişim özelliklerine uygun bir görev durumu ve çevre yaratılmış olur. (Wertsch, 1985).

Öz-Düzenleme

Görev çocuk için çok kolay olduğunda yetişkin, amacı değiştirerek, göreve yeni bileşenler ekleyerek ya da çıkararak görevin zorluk derecesini artırabilir. İskele kurmanın zihninin diğer araçlarından farklı olarak, niteliksel özelliklerini vurgulayan son bileşeni, çocuğu kendi eylemlerini kendi kendine düzenleyebilecek (self-regulation) duruma getirmektir (Berk ve Winsler, 1995). Bu durum yetişkinin, çocuk verilen problem durumu ile ilgili olarak bağımsız ve doğru bir biçimde eylemde bulunduğu anda desteğini ve yardımını kesmesini gerektirmektedir. Ayrıca çocuğun problemle ilgili sorun ya da zorluklarla uğraşmasına izin vermek ve ancak gerçekten yardıma ihtiyaç duyduğunda ona destek olmak bu bileşenin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Çocuğun problemi çözmeye yönelik çabalarına izin vermek ve gerektiğinde ona destek olmak, çocuğu bir "yürütücü" olarak görevin içinde tutmak açısından da önemlidir. Çünkü diğer bileşenlerle birlikte düşünüldüğünde, iskele kurma sürecinde, çocuğun aktif olması ve kendisinin de süreç üzerinde kontrolünün olması öğrenme açısından önemli bir gerekliliktir (Verenikina, 2003, Akt.Ahioğlu, 2008). Bundan dolayı, yetişkinin görev süresince çocuğun çözümü bulmasına yardımcı olacak sorular sorma ya da çözüm önerileri sunma çabaları öğrenmeyi ve kendi kendine düzenleme sürecini arttıracaktır. Özetle iskele kurma, yetişkin ya da çocuğa göre daha yetkin bir akranın problem ya da görev durumunda çocukla birlikte, karşılıklı olduğu yakın bir etkileşim içinde problemi çözmeleri ya da görevi tamamlamaları anlamına gelmektedir. Bu işbirliği sırasında yetişkin, uygun destek ya da yardımı sağlayarak, sözel ya da sözel olmayan ipuçları ile düşünmeyi sağlayarak ve çocuğun varolan becerileri oranında görevle ilgili sorumluluklar almasına izin vererek çocuğun kendi kendini düzenleme becerisini kazanmasına yardım etmektedir. Vygotsky'ye göre, öğrenme gelişmeye dayanır, ama gelişme öğrenmeye dayanmaz. Etkili öğrenme gelişimi hızlandırır. Öğrenme, problem çözme, çelişkileri giderme ve anlama içindir. (Ergün ve Özsüer, 2006).